

1312'DEN 4628'E YÜKSEK GERİLİM (TEK'TEN PİYASA'YA)

E.Orhan ÖRÜCÜ
orhan.orucu@emo.org.tr

Necati İPEK
necati.ipek@emo.org.tr

Olgun SAKARYA
olgun.sakarya@emo.org.tr

Elektrik Mühendisleri Odası, İhlamur Sokak No:10 Kızılay/Ankara
Tel: +90 (312) 425 32 72 (PBX) - Faks: +90 (312) 417 38 18

ÖZET

Ülkemiz elektrik enerjisi sektörü; üretimden tüketime uzanan merkezi planlama anlayışı yok edilerek, 2001 yılında çıkarılan 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile “piyasacı” anlayışa terk edilmiş, parçalı bir yapıya dönüştürülmüştür.

Bu yapı içinde yer alan piyasa katılımcılarının, ticari öncelikleri ve kar hırsları ile şekillenen elektrik sektöründe; arz güvenliği başta olmak üzere, karaborsadan kaynaklanan pahalılık, plansızlık, piyasa oyuncuları arasındaki koordinasyonsuzluk, kamu denetiminden yoksun elektrik tesisleri gibi birçok konuda önemli sorunlar kendini göstermeye başlamıştır.

Bu çalışmada Ülkemizin elektrikle tanışmasından bu güne değin Yüksek Gerilim Tesislerinin gelişimi ve bu gün gelinen nokta; Merkezi Yapı Çalışmaları, Merkezi Yapının Kuruluşu İçin Gerekçeler, Merkezi Yapı Olarak TEK'in Kuruluşu, Elektrik Sektörünün bu günü, Parçalanmış Yapı ve bu Yapı'da; Üretim-İletim-Dağıtım Yatırımları, Arz Güvenilirliği, Planlama Anlayışı, Koordinasyon, Bölgesel Tekel, Çelişkiler, Sonuç ve Öneriler başlıkları altında irdelenmeye çalışılmıştır.

Elektrik sektöründe serbestleşme olarak adlandırılan ve elektriğin “piyasa” ortamında yeterli, kaliteli, sürekli, ve ucuz olarak tüketicilere sunulması gerekçesi” (!) ile çıkarılan 4628 Sayılı Yasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana geçen süreçte, tüketici lehine hiçbir bulguya rastlan(a)mamış olup “Serbestleştirme ve Özelleştirme Macerası”nın başladığı yıllardan günümüze kadar geçen süreçte yaşanan olumsuzluklardan ders alarak; 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu uygulamadan kaldırılmalı, ulusal çıkarları ve kamu yararını ön planda tutan; kesintisiz, güvenilir, kaliteli ve ucuz enerji kullanımının en temel insani ve doğal bir hak ve enerji sunumunun da zorunlu bir kamu hizmeti olduğu anlayışını esas alan yeni bir yasal düzenlemeye gidilmelidir.

GİRİŞ

Ülkemiz elektrik enerjisi sektörü; üretimden tüketime uzanan merkezi planlama anlayışı yok edilerek, 2001 yılında çıkarılan 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile “piyasacı” anlayışa terk edilmiş, parçalı bir yapıya dönüştürülmüştür.

Bu yapı içinde yer alan piyasa katılımcılarının, ticari öncelikleri ve kar hırsları ile şekillenen elektrik sektöründe; arz güvenliği başta olmak üzere, karaborsadan kaynaklanan pahalılık, plansızlık, piyasa oyuncuları arasındaki koordinasyonsuzluk, kamu denetiminden yoksun elektrik tesisleri gibi birçok konuda

önemli sorunlar kendini göstermeye başlamıştır.

1. ELEKTRİK SEKTÖRÜNDE DÜN

Tarsus'ta bir su değirmenine bağlanan 2 kW kurulu gücündeki bir su dinamosunun üretimi sayesinde 1902 yılında ülkemiz ilk kez elektrik enerjisi ile tanışmıştır. 1914 yılında işletmeye alınan Silahtarğa Termik Santrali ise, İstanbul'un Avrupa yakasındaki tüketicileri elektrik enerjisi ile tanıştıran ilk elektrik üretim tesisidir.

1914 yılında Osmanlı'nın ve Türkiye'nin ilk “kayda değer elektrik üretim tesisi” olarak hizmete giren Silahtarğa Termik Santrali, ekonomik ömrünü tamamlaması ve zamanla İstanbul'un en değerli

yerlerinden birinde bulunduğu için, başka ve art niyetlerle kullanılacağı yıl olan 1983'e kadar hizmet vermiştir.

Osmanlı'dan itibaren 1930'ların sonlarına kadar bazı il ve ilçe merkezinin ihtiyacını karşılamak üzere küçük güçte hidrolik ve dizel santraller tesis edilmiş, bu santrallerden beslenen dağıtım şebekeleri ile tüketicilere elektrik enerjisi ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılında kurulu güç 33 MW ve yıllık üretim 45 milyon kWh iken; 1935 yılına gelindiğinde, kurulu güç 126,2 MW, üretim ise 213 milyon kWh, elektriğe kavuşturulmuş il sayısı ise 43'tür.

1933 yılında 2301 sayılı Kanun ile İller Bankası kurulmuş ve 1935 yılında 2805 sayılı Kanun ile kurulan Etibank'ın 3 ana işlevinden biri elektrik işletmeciliği olarak düzenlenmiştir. Yine aynı yıl 2804 sayılı Kanun ile Maden Tetkik Arama (MTA), 2819 sayılı Kanun ile Elektrik İşleri Etüd İdaresi (EİEİ) kurulmuştur.

1933 yılında İller Bankası'nın, 1935 yılında Etibank ve Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nin kurulması ile birlikte elektrifikasyon çalışmalarında kamu kuruluşlarının hizmetleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Yabancı işletmelere verilen imtiyazlarla yürütülen elektrik hizmetleri, 1939 yılında bu imtiyazların kaldırılması ve dağıtım şebekelerinin ilgili belediyelere devredilmesiyle kamunun eline geçmiştir.

1948 yılında, (o güne kadar en büyük elektrik üretim tesisi olan Silahtarğa Termik Santrali'ndan sonra) Zonguldak Çatalağzı Termik Santrali devreye girmiş ve 1952 yılında 154 kV'luk bir enerji iletim hattı (EİH) ile İstanbul'a elektrik takviyesi yapılmıştır. İstanbul'un 1956 yılında Sarıyar Hidroelektrik Santrali'na bağlanması da, ulusal elektrik (enter-

konekte) sisteminin başlangıcını oluşturmuştur.

1950'li yıllarda, kurulu gücümüz 407,8 MW, yıllık üretimimiz ise 500 bin kWh'e ulaşmıştır.

1954 yılında kurulan Devlet Su İşleri'nin işletmekte olduğu hidrolik santraller 1967 yılında Etibank'a devredilmiş, 1970 yılında Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) kuruluncaya kadar bu santraller Etibank Genel Müdürlüğü eliyle işletilmiştir.

1956 yılında 3 önemli tesis ulusal elektrik sistemine bağlanmıştır. Bunlar; Adana yakınlarında Seyhan Barajı ve HES (80 MW), Ankara yakınlarındaki Sarıyar Barajı ve HES ile Kütahya yakınlarındaki Tunçbilek Termik Santrali'dir.

1956 yılında Sarıyar Barajı ilk iki ünitesi toplam 80 MW güç ile hizmete girmesinden sonra, 1958 yılında Nazilli yakınlarında Kemer Barajı ve HES, 1959 yılında Kırşehir yakınlarında Hirfanlı Barajı ve HES, 1960 yılında Manisa yakınlarında Demirköprü Barajı ve HES o yıllarda kurulan elektrik üretim tesisleridir.

1970 yılında 1312 sayılı Yasa ile TEK (Türkiye Elektrik Kurumu) kurulmuş, belediyeler ve İller Bankası dışında bütünlük sağlanmış; bazı istisnalar dışında üretim, iletim ve dağıtım tesislerinin yapım ve işletilmesi ile elektrik sektörünün planlanması, tekel statüsüyle TEK'e verilmiştir.

Bu tarihte (1970) kurulu gücümüz **2.234,9 MW**, üretimimiz ise **8 milyar 623 milyon kWh** seviyelerine yükselmiş; ilk 380 kV EİH sisteme dahil edilmiştir. Bu yıl elektriğe kavuşturulmuş köy oranı yüzde 7'dir.

1972 yılında, Türkiye'nin o yıllardaki en büyük baraj ve HES'i olan Eskişehir

yakınlarındaki **300 MW** gücündeki Gökçekaya Barajı ve HES ile yine en büyük termik santral projesi olan Seyitömer Termik Santrali devreye alınmıştır. 1975 yılında Fırat nehri üzerinde yapılan Keban Barajı, o yıla kadar kurulan tüm barajlı santrallerimizin toplamından daha büyük kurulu güce sahiptir. (**1330 MW**)

Türkiye kurulu gücü **1980** yılında **5.118,7 MW** üretimi ise **23 milyar 275 milyon kWh** seviyesine ulaşmıştır.

1982 yılında çıkan 2705 sayılı Yasa ile belediyeler ve birliklerin ellerindeki elektrik tesisleri de TEK'e devredilmiş ve enerjinin üretimi, dağıtımı ve satışlarının TEK tarafından, tek elden yapılması sağlanmıştır. Bu dönemde kurulu gücümüz **6.638,6 MW** üretimimiz ise **26 milyar 552 milyon kWh** olarak gerçekleşmiş, elektrik hizmeti götürülen köy oranı **yüzde 61'e** ulaşmıştır. Bu süreçte Çayırhan Termik Santrali yapılmış, önce 150'şer MW'lık 2 ünite, daha sonra (2000 yılında) 160'ar MW'lık 2 ünite faaliyete geçmiştir. (**Toplam 620 MW**)

1984 yılında kabul edilen **3096** sayılı Yasa ile TEK'in tekel statüsü kaldırılmış, yerli ve yabancı sermaye şirketlerine üretim tesisi kurmak ya da mevcut üretim ve dağıtım tesislerinin mülkiyeti TEK'te kalmak üzere işletme hakkını devir almak suretiyle faaliyette bulunma imkânı verilmiştir.

3096 sayılı Yasa ile özel sektöre üretim, iletim, dağıtım ve ticaret yetkisi veren YİD modeline, otoprodüktör (kendi elektrik enerjisi ihtiyacını kendi ürettiği tesislerden sağlayan, ürettiği fazla enerjiyi kamuya satan sanayi kuruluşları) uygulamasına ve mevcut tesislerin işletme hakkı devirlerine imkân sağlanmıştır.

12 Ağustos **1993**'te **TEK** ikiye ayrılarak, üretim ve iletimden sorumlu Türkiye Elektrik Üretim-İletim Anonim Şirketi (TEAŞ), dağıtımdan sorumlu Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi (TEDAŞ) kurulmuştur. Bu dönemde Yap-İşlet Devret (YİD) modeli ile kurulması kabul edilen üretim tesislerinin finansmanının teşebbüs sahiplerince sağlanması, üretilen tüm enerjinin TEK tarafından satın alınması benimsenmiştir.

Sadece yeni üretim tesislerinin yapımı için Yap-İşlet Modeli (**Yİ**) uygulamasına yönelik olarak **4283** sayılı yasa 1997 yılında yürürlüğe sokulmuştur.

Avrupa Birliği Elektrik Mevzuatı ile uyum sürecinde 20 Şubat 2001 tarih ve 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile "rekabet" ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek bir "elektrik enerjisi piyasası" oluşturulmuş ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin sağlanması için yeni bir yapı; "Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu" (**EPDK**) ve Kurulu kurulmuştur.

Yasa; elektrik üretim, iletim ve dağıtımı, toptan satışı, perakende satış hizmeti, ithalat ve ihracatı ile bu faaliyetlerle ilişkili tüm gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülüklerini, EPDK'nın kurulması ile çalışma usul ve esaslarını ve elektrik üretim ve dağıtım varlıklarının özelleştirilmesinde izlenecek usulleri kapsamaktadır. Piyasada faaliyet gösterecek olan işletmelerin EPDK ile uyumlu çalışması öngörülmektedir.

Bu dönemde 5 Şubat 2001 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla TEAŞ üçe bölünerek; Türkiye Elektrik Üretim Anonim Şirketi (EÜAŞ), Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt Anonim Şirketi (TETAŞ) ve Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi (TEİAŞ) kurulmuşlardır.

Bu arada ayrı bir başlık olarak TEDAŞ'ın gelişimine bakmak gerekir. Ülkemizde 34,5 kV gerilimden 220 V gerilime kadar elektrik dağıtımını yapan TEDAŞ ilk olarak “al-işlet” mantığı ile İstanbul'un Anadolu yakasının AKTAŞ'a devri ile yeni bir parçalanma sürecine girmiştir. Başta EMO olmak üzere yürütülen mücadelenin sonucunda AKTAŞ tekrar TEDAŞ bünyesine girdiyse de 1926 tarihinde imtiyaz sözleşmesiyle devredilen Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş. alıcı şirketin görev süresi sona erdikten sonra 27 Kasım 1988 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla yeniden özelleştirilmiştir.

17.03.2004 tarih 2004/3 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile TEDAŞ kapsamında 20 ayrı dağıtım bölgesi oluşturulmuştur. Bu kurulan bölgeler için özelleştirme işlemlerine başlanılmış ve Başkent Elektrik Dağıtım A.Ş (Sabancı+Verbund), Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş (Aksa+Cez), Meram Elektrik Dağıtım (Alsim) ve Aras Elektrik Dağıtım (Kiler Alış Veriş Mağazaları Zinciri) ihale edilmiştir. Aydın, Denizli ve Muğla illerini kapsayan Menderes Bölgesi ise 17 yıl önceki görevlendirmeye dayanılarak AYDEM A.Ş.'ye 2008 tarihinde işletme hakkı bedeliyle devredilmiştir. EMO bu işlemlerin iptali için gereken hukuksal süreci başlatmış, halen davalar devam etmektedir.

Aynı şekilde özelleştirme amacıyla EÜAŞ 6 portföy şirketine bölünmüştür. 4628 sayılı Yasa kapsamında oluşan serbest üretici şirketler de elektrik üretimi yapıp satmaya başlamışlardır. Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği çerçevesinde kısaca DUY olarak bilinen karaborsa sistemi 1 Ağustos 2006 tarihinde devreye alınmıştır. Böylece sektördeki parçalanma da bugünkü şeklini almıştır. Önümüzdeki dönemde de, halen TEİAŞ bünyesinde faaliyetini sürdüren, DUY piyasasını işleten, kısaca PMUM olarak adlandırılan

Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi'nin ayrı bir Genel Müdürlük olarak yapılandırılması beklenmektedir.

1.1 Merkezi Yapı Çalışmaları

Ülkemizde planlı dönemlerin başladığı yıllarda; elektrik enerjisinin üretimi, iletimi ve dağıtımında yıllarca süregelen çok başlı yapının yerine tüm faaliyetleri kapsayacak şekilde merkezi bir yapı kurulması planlanmıştır.

1963-1967 yıllarını kapsayan birinci beş yıllık planda bu konu “*Elektrik işleri bir elden yönetilecektir. Türkiye Elektrik Kurumu hemen kurulacak, bütün tesisler bu Kuruma bağlanacaktır*”¹ ifadesi ile yer almıştır.

Birinci beş yıllık plan döneminde kurulamayan bu yapının önemi ve gerekliliği 1968-1972 yıllarını kapsayan ikinci beş yıllık planda bir kez daha vurgulanmış ve “*Elektrik sektöründe organizasyon bozukluğu ve koordinasyon noksanlığı önemli bir problem olarak devam etmektedir. Kanunlaşmak durumunda olan Türk Elektrik Kurumu'nun kısa bir süre sonra bu sorunun çözümlenmesinde olumlu etkileri olacağı beklenmektedir*”² şeklinde ifade edilmiştir.

1.2 Merkezi Yapının Kuruluşu İçin Gerekçeler

TEK'in kuruluşu için hazırlanan 1312 Sayılı Kanun'un Gerekçesi'ne göz atıldığında, o güne kadar farklı kuruluşlar eliyle yürütülen faaliyetler nedeniyle yaşanan olumsuzluklar “1965 yılı kış aylarında büyük şehirlerde ve bilhassa

¹ <http://www.dpt.gov.tr/Portal.aspx?PortalRef=3>
(1.Beş Yıllık Kalkınma Planı – Sayfa.383)

² <http://www.dpt.gov.tr/Portal.aspx?PortalRef=3>
(2.Beş Yıllık Kalkınma Planı – Sayfa.558)

İstanbul'da, enerji taleplerinin en çok olduğu zirve saatlerinde, çeşitli sanayide tahdide gitmek zaruretiyle karşılaşmıştır. Bu yüzden İstanbul ve civarındaki sanayimiz gerek takat ve gerek enerji yetersizliği dolayısıyla çok sıkıntılı günler geçirmişlerdir. İstanbul Silaharağa Santralı, bu sıkıntılı günlere takaddüm eden zaman zarfında, aylarca gerekli üretimi yapamamış ve dolayısıyla hidrolik santrallerde, mevsim icabı, esasen alçalmış bulunan göl seviyelerinin daha da düşmesine müncer olmuştur. **Bu hal enerji üretim tesislerinin ayrı ayrı idarelerde bulunmasının bir neticesidir**" ³şeklinde ifade edilmiştir.

Ülkemizin elektrifikasyonun da merkezi bir yapıda ve kamusal bir hizmet anlayışı ile yürütülmesi ise gerekçede, "Türkiye Elektrik Kurumu kamu hizmeti görme karakterini de taşıyacak ve kısa zamanda Türkiye'nin en büyük İktisadi Devlet Teşekküllerinden biri olacaktır. Bu suretle ekonomik ve sosyal kalkınmamızda, memleketin sanayinde, tarımda, ulaştırmasında, şehir kasaba ve köylerinde çok hayati önemi bulunan elektrik enerjisinin büyük bölge santralleri ve enterkonnekte şebeke ile bol ve ucuz olarak sağlanmasını, **kendisine emanet edilen bir memleket davası olarak yürütecekti.**" ⁴ifadesiyle yer almıştır.

1312 Sayılı Kanun'un Gerekçesi'nde dikkat çeken en önemli hususlardan birini de, o günlerde yurtdışından getirilen uzmanların ve uluslararası finans çevrelerinin görüşleridir. Elektrik piyasasında faaliyetlerin ayrıştırılarak

3

http://www.emo.org.tr/ekler/657c1fffd38824e_ek.pdf?dergi=171 (Elektrik Mühendisliği-340/341 Sayfa.57)

4

http://www.emo.org.tr/ekler/657c1fffd38824e_ek.pdf?dergi=171 (Elektrik Mühendisliği-340/341 Sayfa.57)

rekabet ortamında serbest bir piyasa yapısında özelleştirilmelerini telkin eden yabancı uzmanlar ve bağlı oldukları uluslararası finans çevreleri, her nedense o günlerde tersini savunmuşlar; kanunun gerekçesinde de belirtildiği üzere merkezi yapının kurulmasının zorunluluğunu raporlarına yansıtmışlardır:

"İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'ndan (OECD) Türkiye'nin enerji meselelerini tetkik etmek üzere altı ay müddetle memleketimize davet edilen ve Bakanlığın Enerji Dairesinde görevlendirilen İngiltere'nin tecrübeli enerji uzmanlarından W.G.F. Faroha 'Türkiye'de enerji politikası' namı altındaki 1 Haziran 1960 tarihli raporunda **Türkiye'de zaman kaybetmeden Türkiye Elektrik Kurumu'nun kurulmasını** memleketimizin muhtelif bölgelerini gezip gördükten ve halihazırda elektrik enerjisi ile uğraşan çeşitli teşekkülleri tetkik ettikten sonra önemle tavsiye etmiştir.

Diğer taraftan yine Milletlerarası İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatından 1961 yılında memleketimize davet edilen ve üç ay süre ile Bakanlığın Enerji Dairesinde tetkikler yapan L'Electricite de France'ın (Fransa Devlet Elektrik İdaresi) uzmanlarından J.C.Muratet de tanzim ettiği raporlarında, **Türkiye'de elektrik enerjisi işlerinin dağınıklıktan kurtarılarak bir tek idarede toplanması** ve yapılacak yatırımlar, enterkonnekte sistem, enerji nakil hatları ve tatbik edilecek tarifeler üzerinde Fransa'nın bu sahalardaki tecrübelerine müstenit önemli tavsiyelerde bulunmuştur.

Ayrıca, Dünya Bankası'ndan Ankara'ya gelen tanınmış mütehasıslar da aynı şekilde teşkilatlanmamızın **memleketimiz için zaruri olduğunu** beyan etmişlerdir." ⁵

5

http://www.emo.org.tr/ekler/657c1fffd38824e_ek.p

1.3 Merkezi Yapı Olarak TEK'in Kuruluşu

Birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planlarında alınan kararlar ve yukarıda kısaca özetlenen gerekçeler ile 15.07.1970 tarihinde 1312 Sayılı Kanun'un çıkarılmasının ardından kurulan Türkiye Elektrik Kurumu (TEK); Etibank, İller Bankası, Devlet Su İşleri ve belediyelerde bulunan santralleri devir almıştır. Belediyeler tarafından işletilen dağıtım şebekeleri ise belediyelere bırakılmıştır.

Merkezi yapının bozulmasının ilk adımı olan 3096 Sayılı Yasa'nın çıkarıldığı 1984 yılına kadar geçen 15 yıllık sürede TEK; ulusal çıkarları ve kamu yararını göz önünde tutan bir anlayış içinde, üretim-iletim-dağıtım ve tüketim arasındaki fiziki ilişkiyi, ihtiyaçları ve öncelikleri tespit ederek kurmuştur. Bu süre içinde, ihtiyaçlar ile kaynaklar arasında kurulan dengenin, kısaca merkezi planlamanın çok başarılı örneklerini hayata geçirmiştir.

Nitekim; Keban Hidroelektrik Santrali, Afşin-Elbistan, Soma, Yatağan, Seyitömer gibi o dönem için büyük güçteki kömür santralleri ile enterkonnekte sistemin omurgasını oluşturan 380 kV gerilim seviyesindeki enerji iletim hatları TEK'in merkezi planlama anlayışı içinde ülkemize kazandırdığı tesisleridir.

YG'de ilk boğaz geçişi 1960 yılında İstanbul Boğazında ETİBANK Şebeke Tesis Müdürlü-ğünce 154 kV çift devre demir direkli hat olarak, 380 kV İstanbul Boğazı geçişi 1984 yılında TEK İletim Hatları Proje ve Tesis Daire Başkanlığı, ikinci çift devre 380 kV İstanbul Boğazı geçişi ise 2000 yılında TEAŞ tarafından tesis edilerek devreye alınmıştır. Denizaltında kablo ile ilk geçiş 10 kV

olarak İstanbul Maltepe-Büyükkada arasında yapılmış daha sonra bu hatta paralel ikinci bir hat 1992 yılında 34,5 kV olarak tesis edilmiştir. 1 adet çift devre 154 kV ve 2 adet çift devre 380 kV İstanbul Boğaz Atlamasına ait projelerinde hayata geçirilmesi ETİBANK / TEK / TEAŞ "Kamu" döneminin başarısına, diğer güzel, örneklerdir.

TEK sadece elektrifikasyon hizmetlerinde değil, iştirakleriyle ülkemizde elektromekanik sanayinin gelişmesinde de öncülük yapmış bir kuruluştur. Her kademedeki gerilim ve güç değerlerine sahip güç, dağıtım ve ölçü transformatörü imalatından, kesici, röle, sigorta, direk, kondansatör gibi her türdeki malzemenin imalatında da başat rol oynamıştır. Üretimlerinin yanında araştırma faaliyetleriyle de gerek çalışan gerekse yüksek okullarda eğitim gören teknik personel için de pratiğe yönelik ikinci bir okul misyonunu üstlenmiştir. Elektrik sektöründe ülkemiz için ihtiyaç duyulan teknik eleman işgücüne bu anlamda çok büyük bir katkısı olmuştur.

TEK'in kuruluş kanununa göre devir aldığı 9 iştiraki olan;

1967 yılında kurulan AEG Eti Elektrik Endüstrisi A.Ş.

1958 yılında kurulan Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.

1955 yılında kurulan Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik Santralleri T.A.Ş.

1955 yılında kurulan Madeni İnşaat İşleri T.A.Ş.

1963 yılında kurulan Türkkablo A.O.

1962 yılında kurulan Çelik Halat ve Tel Sanayi A.Ş.

1952 yılında kurulan Çukurova Elektrik A.Ş.

1957 yılında kurulan Elektrik Teçhizatı İmalatı Tesisatı A.Ş.

1954 yılında kurulan Tasfiye Halinde Ege Elektrik A.Ş.

yanında yıllar içinde müşavirlik işleri için ELTEM-TEK, eğitim amaçlı Soma, Gölbaşı ve Erzincan gibi eğitim tesisleri yanında elektronik imalat ağırlıklı Adapazarı ve Akköprü tesisleri de sayılabilir. Bu girişimler ve malzeme alımları bugün 26'sı EMSAD içinde üye olan elektromekanik sanayicilerinin kurulmasının, gelişmesinin ve yerli üretimin payının artmasının doğrudan sonuçlarıdır. Ülkemiz elektromekanik sanayinin iyi bir yerde olduğu, ama özellikle ağır elektromekanik sanayi diye nitelendirilen türbin, generatör, kazan vb. ile çok yüksek gerilim alanlarında yetersiz olduğu açıktır. Bu sanayinin önünün nasıl açılacağına işaretleri TEK'in öncesi ve sonrasındaki örneklerdir.

Ülkemizde elektromekanik sanayinin kurulması ve gelişmesi 1947'li yıllarda başlamış ve günümüze kadar çeşitli kademelerden geçerek özellikle alçak gerilim (AG) dağıtımından başlayarak gerilim seviyeleri 400 kV'a kadar ulaşmıştır. Elektromekanik sanayinin kendisini kabul ettirmesi ve geliştirilmesinde, yetişmiş insan gücünün yanında uluslararası firmalardan yapılan teknoloji transferleri, kuruluşların araştırma merkezlerinin katkısı ve Üniversite-Endüstri işbirliği ve kamunun malzeme tedariki etken olmuştur.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) verilerinden alınan bilgilere göre elektromekanik sanayinde 650 civarında imalatçı olduğu, sektörde 40 binden fazla kişinin çalıştığı anlaşılmaktadır. Sektörde uluslararası kurallar ve standartlar uzun yıllardan beri uygulanmakta ve yaklaşık 450 firma TS EN ISO 9001:2000 kalite standartlarını uygulamaktadır. Yerli imalat kapasite açısından, iç talebin yüzde 80'nini karşılayacak mertebededir.

Ülkemiz elektromekanik sanayisinin önünü açacak ve bugünlere kadar yurtdışına hayli

yüksek meblağlar ödenen “Yüksek Gerilim Kısa Devre Güç Laboratuvarı” eksikliğidir. İTÜ, ODTÜ, Kocaeli, Gazi gibi üniversitelerimizde ve TÜBİTAK-Ulusal Metroloji Enstitüsü'nde (UME) var olan yüksek gerilim (YG) test laboratuvarları yanında uluslararası ve yerli standartların gereği olan “Yüksek Gerilim Kısa Devre Güç Laboratuvarı” sıkça dile getirilmesine rağmen bir türlü gerçekleşmemiştir. Olumlu bir adım olarak 25 Şubat 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan “Yüksek Gerilim Kısa Devre Güç Laboratuvarı Kurulumu için Fizibilite Raporu ve İhale Dokümanlarının Hazırlanması İhalesi”ni belirtmek gerekiyor. Umarız ki olumlu bir başlangıç olarak gördüğümüz bu girişim geçen yıl yapılan ve özü doğru, ihale biçimi ve adı yanlış “Türk Tipi Kömür Kazanı Prototipi” Projesi'ne benzemesin.

1970'li yıllarda Bulgaristan ve Sovyetler Birliği üzerinden komşu ülkelere YG üzerinden bağlanmamızdan bu yana çevre ülkelerle YG bağlantıları için çok fazla gelişme yaşanmamıştır. Yakın dönemde Irak için yapılan bağlantının yanında birçok proje dillendirildi ise de somut bir adım görülmemiştir.

Günümüzde yaşanan en somut adım Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın yıllardır sürdürdüğü Avrupa Elektrik İletimi Enterkonekte Birliği'ne (UCTE) uyum çalışmalarının 2009 yılında biteceği ve yılın sonunda ticarete başlanabileceği oldu. UCTE'ye katılım ile birlikte Türkiye'nin elektrik iletim sistemi Avrupa'nın iletim sistemi ile uyumlu hale gelmiş olacaktır.

UCTE yaklaşık 50 yıldan beri, geliştirdiği teknik kural ve kriterlerle, Avrupa Birliği'ne dahil elektrik iletim sistemlerinin senkron olarak işletilmesi konusunda gerekli koordinasyonu sağlamaktadır. UCTE çatısı altında, 23 Avrupa ülkesinden 34 İletim Sistemi İşletmecisi yer alıyor.

Toplam 200 bin kilometrenin üzerinde yüksek gerilim hatlarından oluşan, 607 gigavat (GW) kurulu güçteki bu sistem, 450 milyondan fazla tüketicinin 389 GW puant yük üzere yıllık 2.533 teravat saat (TWh) seviyesindeki elektrik enerjisi talebini karşılıyor. UCTE tarafından sağlanan koordinasyon, üye sistemler arasında yılda yaklaşık 299,2 TWh alışveriş yapılabilmesine olanak sağlıyor. Birliğin ortak amacı, enterkonnekte güç sisteminin güvenli işletilmesini ve tüm katılımcıların piyasaya erişimini garanti altına alacak teknik koşulları oluşturmaktır.

2. ELEKTRİK SEKTÖRÜNDE BUGÜN

25.03.2009 tarihi⁶ itibarıyla elektrik sektörümüzde; 824 adet üretim, 190 adet otoprodüktör, 12 adet otoprodüktör grubu, 34 adet toptan satış, 20 adet perakende, 1 adet iletim 106 adeti organize sanayi bölgelerine (OSB) ait 126 adet dağıtım lisansı olmak üzere toplam 1207 adet kamu/özel tüzel kişiliğine sahip, sayısal olarak özel şirket ağırlıklı bir yapı ile piyasa faaliyetleri yürütülmeye çalışılmaktadır.

Sorumlulukları ve ekonomik öncelikleri farklı, böylesine dağınık ve çok başlı bir yapıyı düzenlenmek ve denetlemek üzere kurulmuş ve kurul üyeleri siyasi iktidar tarafından atanan, ancak siyasi sorumluluğu olmayan “bağımsız” ve “özerk” bir idari yapı olarak da, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu...

2.1 Parçalanmış Yapı

Yukarıda tarihsel sıralama içerisinde anlatıldığı gibi elektrik sektörü; üretimi, iletimi, dağıtımını ve kullanıcıya sunulması hizmetlerinin parçalanması sonucunda kaotik bir yapıya teslim edilmiştir. Kamu

tarafında EÜAŞ ve 6 portföy şirketi, TETAŞ, TEİAŞ, TEDAŞ ve 17 adet Dağıtım Şirketi, EPDK, Enerji Bakanlığı, DSİ, Elektrik İşleri Etüt İdaresi olmak üzere elektrik enerjisi alanında faaliyet gösteren çok sayıda kamu kurumu bulunmaktadır.

Özel sektör tarafında ise YİD, Yİ, işletme hakkı devredilmiş santraller, otoprodüktörler, serbest üreticiler, yenilenebilir enerji kaynakları kapsamında alım ve fiyat garantili santraller, toptancı şirketler, ithalat yapan enerji şirketleri, gibi çok sayıda farklı statüde şirket bulunmaktadır.

Özel sektöre yapılan dağıtım devirleri de birbirinden farklı yapılanmalar ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş. 1988 yılında yapılmış imtiyaz sözleşmesi kapsamında farklı koşullara sahipken, geçen yıl devredilen Aydın-Denizli-Muğla illerinin elektrik dağıtımını 17 yıl önceki görevlendirmenin bugüne uyarlanmasıyla yeni koşullara sahip olmuş, geçen yıl yapılan ihalelerle Başkent ve Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş.’leri de yeni koşullar altında 2009 yılında özel sektöre devredilmişlerdir.

2.1.1 Parçalanmış Yapı’da Üretim Yatırımları

4628 Sayılı Yasa ile kamunun devam eden yatırımları dışında yatırım yap(a)madığı, üretim yatırımlarının özel sektörün öncelik ve ekonomik tercihlerine terk edildiği bir ortam yaratılmış, yıllık talep artışlarını karşılamak ve yedek kapasite yaratmak amacıyla ihtiyaç duyulan üretim tesisleri ne yazık ki inşa edil(e)memiştir. Bir anlamda zaman kaybının yaşandığı bu dönemi içine alan 2002-2008 yılları arasında, kamu (EÜAŞ) elindeki mevcut yedek kapasitelerin ve 4628 Sayılı Yasa öncesinden devam eden üretim

6

santrallerinin işletmeye girmesiyle yetinilmiştir.

Bu gerçeklik, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın web sitesindeki "2002–2008 yılları arasında 2.258 MW kamu, 3.809 MW Yap-İşlet ve Yap-İşlet-Devret, **3.397 MW özel** olmak üzere toplam 9.433 MW kurulu güç devreye girmiştir."⁷ ifadesinde de kendini göstermektedir. 4628 sayılı Yasa kapsamında inşa edilen ve genel olarak 50 MW altındaki küçük güçteki santrallerle ancak 3.397 MW güce ulaşılabilmesi de çok doğaldır.

Aynı sitede, ülkemizin yıllık elektrik enerjisi talebinin ortalama yüzde 7,5 oranında hızlı bir artış eğilimi izlediği de belirtilmektedir. Hızlı ve yüksek oranda artış eğilimi gösteren elektrik enerjisi talebine karşılık ülke kurulu gücüne her yıl yaklaşık 2.500-3.000 MW kurulu güç ilave edilmesi gerektiği sektörün tüm taraflarınca her ortamda ifade edilen bir gerçektir. Oysa yukarıda da değinildiği üzere 5-6 yıllık bir sürenin tamamında yaklaşık 3 bin 400 MW kapasite kurulu gücümüze ilave edilebilmiştir.

Kurulu güç kapasitesindeki yıllık artışın ortalama 550 MW olarak gerçekleşmesi bizleri geleceğimiz açısından kaygılandırıcı bir sonuçtur. Elektrik enerjisi üretiminde arz güvenilirliği planlanırken, ülkemize telkin edilen serbest piyasa yapısının ve 4628 Sayılı Yasa çerçevesinde 2002-2008 yılları arasında özel sektör tarafından tesis edilen **3.397 MW** kurulu güç gerçeğinin önümüzdeki yıllar için bizlere nasıl bir sinyal verdiğini de çok iyi irdelememiz gerekmektedir.

7

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=elektrik&bn=219&hn=219&nm=384&id=386>

2.1.2 Parçalanmış Yapı'da İletim Yatırımları

2002 yılı sonu itibarıyla TEİAŞ faaliyet raporu incelendiğinde; kurumun 14.368 km'lik 400 kV, 26.071 km'lik 154 kV iletim hattına⁸ sahip olduğu anlaşılmaktadır. 2008 yılı sonuna gelindiğinde ise; 400 kV iletim hattı uzunluğunda herhangi bir değişiklik olmadığı, 154 kV iletim hattı uzunluğunun ise 31.388 km'ye⁹ çıktığı görülmektedir.

154 kV iletim sistemine, özellikle büyük kentlerde iletimin alt dağıtımını gibi bakacak olursak iletim hatları açısından geldiğimiz noktayı da kısaca özetlemiş oluruz. Enterkonnekte sisteminin omurgasını oluşturan 400 kV iletim hatlarında 2008 yılı sonu itibarıyla 2002 yılına göre hiçbir değişiklik olmamasını da, bu dönemde sistem parametrelerini etkileyecek kurulu güce sahip bir üretim tesisinin işletmeye alınmamasının somut bir göstergesidir diye düşünmek gerekir.

2.1.3 Parçalanmış Yapı'da Dağıtım Yatırımları

2004 yılının Ocak ayında ülkemizin bazı bölgelerinde yaşanan olağanüstü hava koşulları sonrasında, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler tarafından basına¹⁰ yapılan açıklamalarda öncelikle Ankara ve İstanbul'dan başlamak üzere havai hatlı şebekelerin yeraltına alınacağı duyurulmuştur. TEDAŞ'a ait web sitesine göz atıldığında da, 2002-2003-2004 yıllarında ortalama 400 milyon TL olan

8

<http://www.teias.gov.tr/faaliyetrap2003/iletim%20sistemi.doc>

9

http://www.odtumd.org.tr/etkinlik/2009/02/ruzgarveGunesSantralleri/ilhami_Ozsahin.pdf

10

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=104103>

yatırım harcamalarının, 2005-2006-2007 yıllarında¹¹ ortalama 750 milyon TL olarak gerçekleştiği görülecektir. 2002 yılında 417,7 milyon TL olan yatırım harcaması 2007 yılı sonunda 824,8 milyon TL olmuştur.

2 Nisan 2004 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ile Özelleştirme İdaresi'ne devredilerek özelleştirme kapsam ve programına alınan dağıtım şirketleri için özelleştirme öncesi yapılan dağıtım yatırımlarını, kaynak yetersizliğini özelleştirmeye gerekçe olarak sunanlara verilebilecek en anlamlı yanıt olarak görmek gerekmektedir. Çünkü 2006-2010 yılı geçiş dönemi¹² tarife yapılarına bakıldığında da TEDAŞ'a bağlı 20 dağıtım bölgesi için öngörülen ve tarifeye yansıyan toplam yatırım tutarı 550 milyon TL'dir.

İşletme güvenliğinin artırılması ile kayıp ve kaçak tüketimin düşürülmesi amacıyla yapılan bu yatırımların özellikle kayıp ve kaçak tüketimin düşürülmesine yönelik ne kadar etkili olduğu da tartışılır bir konudur. Dağıtıma sunulan elektrik enerjisi içinde; 2002 yılı itibarıyla yaklaşık yüzde 21'e karşılık gelen 19,63 milyar kWh olan kayıp/kaçak tüketim, 2007 sonu itibarıyla yüzde 14,8 oranına düşmüş buna karşılık miktar olarak 21,94 milyar kWh¹³ olarak gerçekleşmiştir.

2.2 Parçalanmış Yapı'da Arz Güvenilirliği

4628 sayılı Yasa ve ikincil düzenlemelerin uygulamaya girdiği 2002 yılından günümüze baktığımızda ülkemiz arz güvenliği sıkıntısıyla baş başa kalmıştır.

11

http://www.tedas.gov.tr/29,Istatistiki_Bilgiler.html

12

<http://www.epdk.gov.tr/tarife/elektrik/gecisdonemi/875geneltarife/EK1.xls>

13

http://www.tedas.gov.tr/29,Istatistiki_Bilgiler.html

Özellikle 2007 yılı yaz aylarında programsız kesintiler gezdirilerek arz açığının önüne geçilmeye çalışılmıştır. 2008 yılı ortalarından günümüze her geçen gün ağırlığını artıran ekonomik krizin sanayide yarattığı daralma, geçici bir süre için de olsa arz güvenliği sorununun üstünü örtmüştür.

Yine bu dönemde, 1990'lı yıllarda başlayan birincil kaynak bağımlılığı daha da artmış, kış aylarında doğalgazda yaşanan uluslararası sorunlar, elektrik enerjisi üretimini de etkilemiştir. Kurulan dengeleme piyasası ile elektrik enerjisi karaborsaya düşmüş, rekabet ortamında ucuzluk söylemleri ise, tüketicilere maliyet bazlı fiyatlandırma ile pahalılık olarak yansımıştır.

Merkezi planlama anlayışı ve kazanımları bir tarafa itilerek, uluslararası sermayenin telkin ve istekleri doğrultusunda, küresel sermayeye pazar yaratmak için şekillendirilmeye çalışılan elektrik sektöründe, 4628 sayılı Yasa ile birlikte faaliyetler ayrıştırılmış, ayrılan faaliyetler için lisanslama sürecine gidilmiştir. Böylelikle elektrik sektörünün piyasalaştırılmasının ve elektrik enerjisi ticaretinin yanında, bu piyasanın türevi olarak bir de lisans ticareti piyasası oluşmuştur. Elektrik enerjisi üretimi amaçlı lisanslar gazete ilanları ile alınır satılır hale gelmiştir. Rüzgâr enerjisine dayalı üretim lisansları için de benzer bir piyasa oluşması bizleri hiç şaşırtmayacaktır.

Faaliyetleri ayrıştırarak piyasalaştırılan ve rekabet ortamında serbest piyasa dedikleri de herhalde bu olsa gerek...

3. PARÇALANMIŞ YAPIDA PLANLAMA ANLAYIŞI

2001 yılında çıkan 4628 sayılı Yasa ile yeniden şekillendirilen elektrik sektöründe; TEK kökenli olmak üzere; iletim sistemi

işletmecisi olarak TEİAŞ, üretim için EÜAŞ, elektrik ticareti için TETAŞ ve dağıtım sistemi işletmecisi için de TEDAŞ bünyesindeki 20 adet dağıtım şirketi lisans alarak piyasada aktif olarak yer almıştır.

TEK'in geçmişte merkezi bir anlayış ve başarıyla yıllarca yürüttüğü planlama, yatırım, tesis ve işletmecilik bütünselliği bir anda parçalanmıştır. Bu parçalı yapıya, elektrik üretimi için lisans almak suretiyle özel sektörün de katılmasıyla çok oyunculu karmaşık bir yapı ortaya çıkmıştır. Böylelikle sorumlulukları ve ekonomik öncelikleri farklı çok sayıda şirketin piyasada faaliyet göstermesinin önü açılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, elektrik üretim lisansı almış 824 adet özel/kamu şirketinden bir kısmı piyasada faaliyet göstermektedir. Bu sayı yeni lisans alan şirketlerle birlikte her geçen gün artmaktadır. Lisans almak üzere piyasada faaliyet gösteren üretim santralleri kurulu güçlerine göre dağıtım veya iletim gerilimi seviyesinden sisteme bağlanmaktadır. İletim ve dağıtım planlaması da bu lisanslar göz önüne alınarak yapılmaktadır.

Samsun-Sinop ilinde inşa edilecek yaklaşık 2.090 MW, Çanakkale ilinde inşa edilecek 1.605 MW kurulu güçteki doğalgaz ve ithal kömür kaynaklı santrallerin iletim bağlantıları, bu santraller için verilen lisanslar göz önüne alınarak yapılmaktadır. İletim sistemi işletmecisi olan TEİAŞ da yatırım programlarını bu çerçevede planlamakta ve kaynaklarını bu planlama doğrultusunda kullanmaktadır. Özel sektörün bu santrallerden birini veya bir kaçını yapmaktan vazgeçmesi halinde ise yapılması öngörülen santrallere göre iletim sisteminin güçlendirilmesi için kullanılan kamu kaynaklarının atıl kalması kaçınılmaz olacaktır.

Oysa "Doğru planlama, enerji dar boğazı yaratmayacak kadar erken, yatırım israfı yaratmayacak kadar da geç yapılan planlamadır" gerçeği unutmamalıdır. Bu gerçeği hayata geçirmenin yolu ise; üretim, iletim ve dağıtımın bütünsel bir anlayışla planlanması ve yatırımların da birbirini tamamlayacak şekilde koordine edilmesi ile mümkündür.

Kar hırsına ter edilmiş elektrik piyasasında; sorumlulukları ve ekonomik öncelikleri farklı olan irili-ufaklı sermaye şirketleri ile bu sektörün planlaması ve koordinasyonu nasıl sağlanacaktır?

Nitekim 01 Temmuz 2006 tarihinde yaşanan ve ülkenin batısını uzun süre karanlığa gömen neden bu plansızlık ve koordinasyonsuzluk değil midir?

Aynı şekilde, 27 Aralık 2007 günü, adına DUY dedikleri fakat tüketicinin DUY(mak) istemediği "kara" borsadaki çıldırılmış elektrik fiyatlarının nedeni de aynı plansızlık ve koordinasyonsuzluğun bir sonucu değil midir?

4. PARÇALANMIŞ YAPI'DA KOORDİNASYON

Piyasa faaliyetleri ayrışırken, geçmişte merkezi yapıda TEK'in sorumluluğunda olan elektrik şebeke işletmeciliği, benzerlik taşımaya karşın önce TEAŞ ve TEDAŞ'ın daha sonra da TEİAŞ ve TEDAŞ'ın sorumluluğunda bölünmüş; iletim ve dağıtım faaliyetleri sadece gerilim kademesi baz alınarak ayrıştırılmıştır. Dolayısıyla planlama ile birlikte elektrik şebekesindeki işletmecilik bütünlüğü de koordinasyon sorunu yaratacak düzeyde bozulmuştur.

4.1 Parçalanmış Yapı'da Bölgesel Tekel

Mülkiyet hakkı TEDAŞ'a ait olan dağıtım sistemi 20 adet dağıtım bölgesine, iletim

sistemi ise işletme açısından 22 adet iletim tesis ve işletme grup müdürlüğü, yük tevzi işletmeciliği açısından 10 adet ve tarife açısından önce 22 olan sonra 14'e düşürülen bölgesel yapıya ayrılmıştır.

Oysa TEDAŞ ve TEİAŞ aynı bölgesel yapılara ayrılarak bölgesel iletim ve dağıtım tekelleri yaratılabiliirdi. Veya iletim ve dağıtım bir bütün olarak sistem işletmeciliğinde kamu tekeli korunabilir ve işletme tek elden yürütülebilirdi.

Ancak 2009 yılı tarifelerine¹⁴ baktığımızda ülkemiz genelinde iletim sistemi gelir tavanının yaklaşık 630,9 milyon TL olduğunu, buna karşılık 20 adet dağıtım bölgesi için dağıtım sistemi gelir tavanının ise 2 milyar 814,1 milyon TL olduğunu görmekteyiz. Buradan görünen odur ki; dağıtım sisteminde oluşan ticaretin yaklaşık beşte biri oranında olan iletim bölgeleri kamuda kalmaktadır.

Birbirini tamamlayan iletim ve dağıtım işletmeciliğinde, gerilim kademesi baz alınarak yapılan faaliyet ayrıştırmasına neden gerek duyulmuştur?

4.2 Parçalanmış Yapı'daki Çelişkiler

4628 sayılı Yasa'ya baktığımızda iletim "elektrik enerjisinin gerilim seviyesi 36 kV üzerindeki hatlar üzerinden naklini", dağıtım da "elektrik enerjisinin 36 kV ve altındaki hatlar üzerinden naklini" şeklinde tanımlanmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi iki faaliyetin ayrılmasındaki tek kriter gerilim kademesidir.

Yasa'da yer aldığı haliyle; üretim tesisi "elektrik enerjisinin üretildiği tesisleri", iletim tesisi "üretim tesislerinin 36 kV üstü gerilim seviyesinden bağlı olduğu

noktalardan itibaren iletim şalt sahalarının orta gerilim fiderleri de dahil olmak üzere dağıtım tesislerinin bağlantı noktalarına kadar olan tesisler" ve dağıtım tesisi de "iletim tesislerinin ve dağıtım gerilim seviyesinden bağlı üretim tesislerine ait şalt sahalarının bittiği noktadan itibaren elektrik dağıtım için tesis edilmiş tesis ve şebeke" şeklinde tanımlanmıştır.

Tanımlar bu haliyle korunurken, 5784 sayılı Yasa'nın 9. maddesindeki düzenleme ile 4628 sayılı Yasa'nın Geçici Madde-14.b fıkrasında iletim ve dağıtım tanımlarının dışında yeni bir durum ortaya konulmuştur.

5784 sayılı Yasa ile yapılan düzenleme; iletim şalt sahalarının orta gerilim fiderine direk olarak bağlanan üretim tesislerine ait enerji nakil hatları için dağıtım şirketini devre dışı bırakmıştır. Buna karşılık 36 kV (veya altında) gerilim seviyesine sahip enerji nakil hattı bir anlamda iletim tesisi gibi kabul edilerek, üretim şirketinin bağlantı ve sistem kullanım anlaşmasını iletim şirketi ile yapmasının önü açılmıştır. Diğer taraftan da sadece elektrik enerjisinin üretilmesi için lisans almış olan üretim şirketi de, üretim görevinin yanında bu hattın işletmesinden de sorumlu tutulmuştur.

Ne zaman ki; bir başka tüzel kişiye ait ikinci bir üretim tesisinin irtibatı veya dağıtım sistemi ile herhangi bir şekilde bağlantısının söz konusu olduğu durumlarda, bu hatların dağıtım şirketleri tarafından devir alınması gerekecektir. Dolayısıyla 5784 sayılı Yasa ile yapılan düzenleme çerçevesinde tesis edilen hatlar, ancak dağıtım şirketleri tarafından devir alınmaları halinde, 4628 sayılı Yasa'nın 1.maddesindeki tanımlarına uygun faaliyet alanları içinde yer alacaklardır.

İletim şalt sahalarının orta gerilim fiderine direk olarak bağlanan üretim tesislerine ait

enerji nakil hatlarının dağıtım şirketine devrinin gerçekleşmemesi halinde, 4628 sayılı Yasa'da tanımlanan piyasa faaliyetleri bir anlamda iç içe geçmiş olacaktır.

5784 sayılı Yasa'da getirilen düzenleme ile, dağıtım gerilimi seviyesindeki bir enerji nakil hattı için, bağlantı ve sistem kullanım anlaşması iletim şirketi ile yapılabilir mi? iletim ile dağıtım neden ayrıştırılmıştır?

Aynı Yasa'da, üretim şirketine, üretim faaliyetinin yanında enerji nakil hattının da işletme sorumluluğu verilebilir mi, üretimin, iletim ve dağıtımdan ayrı düşünülmesine ne gerek vardır?

Bu tür soruları çoğaltmak mümkündür. Çünkü 4628 sayılı Yasa'nın ülkemiz koşullarına uygun olmadığı ve uygulamada birçok sıkıntının yaşandığı artık bilinen bir gerçek olmuştur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

4628 sayılı Yasa yayımlandığı 2001 yılından bu yana 8 ayrı Kanun ile revize edilmiştir. Aynı şekilde bu Yasa'nın ikincil mevzuatı olarak yayımlanan yönetmeliklerde 82 kez değişiklik yapılmıştır. Özellikle elektrik piyasasında yürütülecek faaliyetlerin çerçevesini belirleyen Lisans Yönetmeliği tam 31 defa değişikliğe uğramıştır.

Elektrik sektöründe serbestleşme olarak adlandırılan ve elektrik enerjisinin rekabet ortamında yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli olarak tüketicilerin kullanımına sunulması gerekçesi ile çıkarılan 4628 Sayılı Yasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana geçen sürede, tüketici lehine arzu edilen sonuçlara ilişkin bulgulara ise hiç rastlanmamıştır.

Serbestleştirme ve özelleştirme serüveninin başladığı yıllardan günümüze kadar geçen süreçte yaşanan olumsuzlukları ders alınması gereken acı bir tecrübe olarak değerlendirerek;

- 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu uygulamadan kaldırılmalı, ulusal çıkarları ve kamu yararını ön planda tutan; kesintisiz, güvenilir, kaliteli ve ucuz enerji kullanımının en temel insan hakkı ve enerji tedarikinin de zorunlu bir kamu hizmeti olduğu anlayışını esas alan yeni bir yasal düzenleme yapılmalıdır.
- Üretim kapasite projeksiyonundan talep tarafı yönetimine kadar üretim-iletim-dağıtım-tüketim fiziki ilişkisini kuran, merkezi planlama anlayışına sahip, birleşik ve özerk bir yönetim yapısı kurulmalıdır.
- Özelleştirme uygulamaları derhal durdurulmalıdır.
- Elektrik üretiminde kaynak çeşitliliği artırılmalı, yerli ve yenilenebilir kaynaklara dayalı elektrik üretimi kamu eliyle hızlandırılmalıdır.
- Yatırım maliyetleri, kaynak bağımlılığı, çözümlenememiş atık sorunları ve güvenlik sorunları nedeniyle nükleer santral sevdasından vazgeçilmelidir.
- Dağıtım özelleştirmelerindeki yabancı paylarına karşı yerli elektromekanik sanayi korunmalı ve gelişmesi sağlanmalı, kamunun tedarik zinciri yerli üretimi destekleyecek biçimde kullanılmalıdır.
- Kamu ya da özel tüm bu işlerin yetişmiş insan gücü ile yapılabileceği akıldan çıkarılmamalı, ülkemizin var olan yetişmiş insan gücünden en iyi şekilde yararlanmanın yolları aranmalıdır.